

2. Demokratiatalkoita tarvitaan

VAIPPAKERHOKSI itseään kutsuva miesporukka koostuu joka aamu kahville Ylivieskan Shellin baariin. Mielenpitoita riittää ja poliitikot saavat huutia. Osallistujia kuunnella jätään vaikutelma, että poliitikot ovat osaamattomia, maan asioita hoidetaan miten sattuu, ja kansa kärsii.

Nuorten ryhmä skeittaa Mannerheimin ratsastajapatsaan juurella Helsingin ydinkeskustassa. Yhteiskunnallisista asioista ei puhuta. Poliittikka ei voisi vähempää kiinnostaa.

Tämä on Suomineidon yhteiskuntapoliittinen kokokuva vuonna 2013. Ääripäät ovat kaukana toisistaan. Kansainvälisessä vertailussa suomalaisen demokratian tila ei kalpene. Tutkimusten perusteella kansalaisten tyytymättömyys demokraattiseen päätöksentekoon kasvaa kuitenkin vuosi vuodelta. Puolet (44 %) eurooppalaisista oli tyytyväisiä ja puolet tyytymättömiä (44 %) demokratian toimivuuteen vuoden 2012 Eurobarometri 77:n mukaan. Tiedebarometri 2010:n mukaan suomalaisista vain pieni vähemmistö (9 %) kokee luottamusta poliittisiin puolueisiin, mutta enemmistö (68 %) ei. Evan kansallisen arvo- ja asennetutkimuksen (2011) mukaan enemmistö (56 %) suomalaisista kokee demokratian toimivan huonosti ja kansalaisten olevan vailla riittäviä vaikutusmahdollisuuksia.

ÄÄRIPÄÄT NÄKYVÄT YHTEISKUNNALLISESSA KIINNOSTUKSESSA

Suomalaiset kokevat poikkeuksellisen suurta voimatonta vallankäytön edessä. Ihmiset ajattelevat, että he eivät voi vaikuttaa, että vaaleilla ei ole merkitystä ja että kunnissa käyttävät valtaa virkamiehet ja pieni poliittinen luottamushenkilöelä. Tällaisen tunteen ja kokemuksen jälkeen on vaikea kuvitella, että ihmiset riehaantuisivat vaaleista tai ylipäättään osallistumisesta ja vaikuttamisesta. Tunne ja kokemus ratkaisevat, ei tieto tai fakta.

Suomalaisten yhteiskunnallinen kiinnostus on vahvasti polarisoitunut; koulutetut ja hyvin toimeentulevat tai kotona yhteiskunnallisen innostuksen saaneet suurten ikäluokkien edustajat seuraavat yhteisiä asioita, kertovat mielipiteensä joskus kysymättäkin ja äänestävät kaikissa vaaleissa. Nuoret ja nuoret aikuiset eivät ole innostuneita nykyisen kaltaisesta yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, eivät äänestä eivätkä jaksa edes kritisoida. Nuortenkin keskuudessa polarisaatio on selkeä; kouluttamattomat, työttömät ja syrjäytyneet nuoret ovat kaikkein passiivisimpia. Sosiaalisesti, kulttuurisesti ja ekonomisesti polarisoituva Suomi ei ole otollisin maaperä kansanvallan kukoistukselle.

Tutkimukset osoittavat, että nuorena opittu kiinnostumattomuus ja äänestämättömyys eivät häviä ikävuosien karttuessa, kuten aikaisemmin oletettiin (Wass & Wilhelmsson 2009; Borg 2005). Jos jatkamme tällä kehitysuralla, Suomi on matkalla vähemmistön demokratiaan.

LAPSIA JA NUORIA PITÄÄ ROHKAISTA

Mikko Raskin (2012) mukaan demokratian ongelma on liian suuri ratkaistavaksi yhden ihmisen voimin tai suuren suunnitelman avulla. Tarvitaan monia pieniä, samansuuntaisia ja samanaikaisia toimia. Kaikki lähtee kodeista. Jos vanhemmat eivät ole aktiivisia kansalaisia eivätkä kiinnostuneita yhteisistä asioista, miten lapset voisivat olla? Jos vanhempien mielestä politiikka on vain likaista ja kirottavaa peliä, miten lapset lähtisivät siihen mukana? Jos media ruokkii politiikan vastaista ilmapiiriä, kuka haluaa liittyä yhteiskunnallisiin yhdistyksiin ja osallistua yhteisistä asioista päättämiseen? Tarvitaan radikaalia asennemuutosta kansalaisten keskuudessa, ja tätä median pitäisi tukea.

Toinen ratkaisu löytyy kouluista. Käytännössä koko ikäluokka käy Suomessa peruskoulun. Siksi se on loistava paikka opettaa ja oppia aktiivista kansalaisuutta, kansalaistaitoja ja demokratian arvostusta. Nyt näin ei käy. Tutkimusten mukaan suomalaisilla

koululaisilla on kohtuullisen hyvät tiedot yhteiskunnallisista asioista, mutta asenne ja valmius aktiiviseen kansalaisuuteen sekä osallistumiseen ja vaikuttamiseen puuttuvat. Mistä tämä johtuu? Syitä lienee kaksi. Opetuksen määrä ja laatu eivät ole riittävät, mutta ennen kaikkea kysymys on koulujen toimintakulttuurista. Se ei rohkaise Suomessa lapsia ja nuoria osallistumaan eikä se kasvata osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Hyvät kokemukset jäävät puuttumaan. Opettajien ja rehtoreiden koulutuksessa tulisi paneutua nimenomaan näihin asioihin.

VAPAA SIVISTYSTYÖ TUKEE OSALLISTUMISTA

Toisen asteen ja korkea-asteen koulutuksessa kansalais- ja demokratiakasvatusta ei tulisi myöskään unohtaa ja laiminlyödä. Sitä tarvitaan kaikilla koulutusasteilla peruskoulusta yliopistoihin asti, ja se voidaan järjestää, jos niin halutaan. Tähän asti ovat puuttuneet halu ja vaikuttavat käytännön ratkaisukeinot.

Vapaa sivistystyö on erityisasemassa aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden kasvattamisessa. Vapaa sivistystyö itsessään ruokkii aktiivista osallistumista, koska se on vapaaehtoista, ei-formaalista ja luottaa oppijoiden omaan halua oppia ja kehittyä. Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa ei ole kuitenkaan viime vuosikymmeninä otettu riittävän vakavasti vastaan haastetta aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden kasvattamisesta. Kun yhteiskunnalliset opinnot ovat kiinnostaneet opiskelijoita huonosti, on annettu periksi, eikä ole innovoitu uusia, innostavia tapoja, joilla ihmiset saadaan mukaan pohtimaan yhteisiä asioita, keskustelemaan ja väittelemään niistä.

Innovaatiokyvyn puute on yllättävä, koska samaan aikaan ihmisillä on suuri sanomisen tarve ja kokemus, että kukaan ei kuuntele heitä. Jos puolueita eivät kiinnosta ihmisten mielipiteet ja vaikuttamisen halu, miksi vapaan sivistystyön oppilaitokset ja niiden yhteydessä toimivat kansalaisyhteiskunnan toimijat eivät tartu tilaisuuteen ja anna kanavaa kansalaisten äänelle?

Eräät vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat kehittäneet vetovoimaisia tapoja saada ihmiset mukaan keskustelemaan ja oppimaan. Näitä voitaisiin yhdesä analysoida ja käyttää hyödyksi yhteiskunnallisten opintojen lisäämisessä. Uudet osallistumisen ja vaikuttamisen deliberatiiviset muodot (kansalaisraa-

dit, konsensuskonferenssit, suunnittelusolut ym.) sopisivat myös mitä parhaiten vapaassa sivistystyössä käytettäviksi. Samalla aktiivinen kansalaisuus ja demokratia eri muodoissaan (osallistuva, käyttäjä-, kuluttaja-, asukas- ym. demokratia) vahvistuisivat ja rikastuisivat sekä teoriassa että käytännössä.

KANSALAISKASVATUSTA YHTEISVOIMIN

Koulutuksen valtakunnallisessa kehittämissuunnitelmassa ja hallitusohjelmassa osoitetaan vapaan sivistystyön oppilaitoksille erityistehtäväksi aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuskasvatuksen tehostaminen. Kohderyhmäksi tulee ottaa erityisesti ne, jotka ovat tällä hetkellä passiivisia tai joiden kansalais- ja vaikuttamistaidot ovat huonot.

Haaste ei ole helppo mutta ei myöskään mahdoton. Siihen vastaaminen edellyttää vapaan sivistystyön demokratiatalkoita, joissa kysymykseen tartutaan yhteisvoimin ja tosissaan. Oppilaitoksilta ja niiden taustajärjestöiltä löytyy osaamista. Nyt pitää vain tehdä luja päätös hankkeeseen ryhtymisestä ja siihen panostamisesta seuraavien kolmen vuoden aikana. Näissä talkoissa valtiovallan tulisi olla resursoinnin avulla mukana.

Demokratiatalkoot tarkoittaisivat kansalais- ja demokratiakasvatuksen yhteistä suunnittelua, materiaalityöntoita, kouluttajien kouluttamista sekä toteuttamista kaikissa oppilaitoksissa koko maan alueella. Vapaan sivistystyön oppilaitosten tulisi houkutellessa formaalin koulutuksen instituutit mukaan projektiin. Näin siitä saataisiin todella vaikuttava.

Vapaan sivistystyön demokratiatalkoot jäävät tehottomiksi, jos samanaikaisesti ei lisätä lainsäädäntöuudistuksin kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa kuntien ja valtion asioihin. Kuntalain kokonaisuudistus antaa tähän nyt hyvän tilaisuuden. Vähintään yhtä tärkeää on uudistaa kunnallisia ja valtion toimintatapoja ja käytäntöjä, jotta ne antavat kansalaisille monipuoliset osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet.

Kolmanneksi tarvitaan päättäjien ja viranhaltijoiden asenteiden ja suhtautumisen muuttumista. Jos asenteet säilyvät entisinä, suuri koulutusprojekti menee osittain hukkaan. Aktivoidut ja vaikuttamistaitoiset kansalaiset turhautuvat nopeasti, jos he havaitsevat, että heidän panostaansa ei haluta eikä kaivata yhteisten asioiden hoitamisessa.

Suomalaiset ovat yksi maailman koulutetuimmista kansoista. Mielenkiintoista on, että päättäjiä ja virkahallintoa ei kiinnosta käyttää heidän osaamistaan ja aktiivisuuttaan hyödyksi. Fiksut päättäjät ja viranhaltijat ottaisivat ilomielin vastaan kansalaisten ilmaisen tietotaidon kunnan tai valtion käyttöön. Ehkä näemme vielä senkin ajan, että näin tapahtuu!

Vapaan sivistystyön tulee omalta osaltaan tehdä koko ajan työtä sen hyväksi, että kansalaisilla on halua ja osaamista osallistua yhteisten asioiden hoita-

miseen ja että intoa ja osaamista on tulevina vuosina vielä nykyistä useammalla.

Aaro Harju

FT, Sivistysliitto

*Kansalaisfoorumien pääsihteeri ja
Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön
puheenjohtaja*